

historien dermed var ved at være slut. Storbritannien var ikke i stand til at påtage sig den ledende rolle i Europa.

TRUMANDOKTRINEN

Dermed var magtbalancen i Europa imidlertid for alvor truet, og i marts 1946 havde Churchill (der stadig var en central opinionsleder med stor prestige fra krigstiden) i USA på et offentligt møde, hvor også den amerikanske præsident Truman deltog, med voldsomme ord om et jerntæppe ned gennem Europa advaret den amerikanske offentlighed mod Sovjetunionens magtstilling i Europa og opfordret USA til at påtage sig en ny rolle, og i marts 1947 kundgjorde Truman så en ny aktiv amerikansk udenrigspolitik:

»Folk i mange af verdens lande har nylig fået pålagt totalitært styre imod deres vilje. De forenede Staters regering har hyppigt protesteret mod tvang og tryk, mod krænkelse af Jaltaaftalen i Polen, Rumænien og Bulgarien. Jeg må også fastslå, at der har været en lignende udvikling i et antal andre lande.

I dette øjeblik af verdenshistorien må næsten enhver nation vælge mellem to forskellige måder at leve på. Valget er altfor ofte ikke frit.

Den ene livsform er baseret på flertallets vilje og er karakteriseret af frie institutioner, repræsentativt styre, frie valg, garantier for den personlige frihed, tale- og religionsfrihed og frihed for politisk tryk.

Den anden livsform hviler på en minoritets vilje med magt over flertallet. Den hviler på terror og undertrykkelse, en kontrolleret presse og radio, forudbestemte valg og undertrykkelse af den personlige frihed.

Jeg tror, det må være De forenede Staters politik at støtte frie folk, som gør modstand mod forsøg fra væbnede minoriteter eller tryk udefra på at undertrykke dem.

Jeg tror, at vor hjælp først og fremmest skal ske gennem en økonomisk og finansiel bistand, som er af væsentlig betydning for økonomisk stabilitet og ordnede politiske fremgangsmåder.

De totalitære styreformers sæd bliver nærret af sult og nød. Den spredes og vokser i fattigdommens og stridens onde jordbund. Den når sin fulde vækst, når folks håb om en bedre tilværelse er afgået ved døden. Vi må holde dette håb i live.

De frie folk i verden ser hen til os om hjælp til at fastholde deres frihed. Hvis vi vakler i vor ledelse, bringer vi verdensfreden i fare, og vi vil sikkert bringe vor egen nations velfærd i fare ... (32)

Talen skulle konkret og i første omgang sikre Kongressens og befolkningens støtte til en bevilling på 400 mill. dollars til Grækenland og Tyrkiet, men den signalerede en afgørende kovending i amerikansk udenrigspolitik.

Siden USA i 1823 med Monroe-doktrinen (s.149) havde reserveret det amerikanske kontinent for amerikanerne, havde USA ikke villet involvere sig permanent i Europa, og derfor havde Kongressen også efter 1. Verdenskrig stemt imod, at USA skulle deltage i det nye kollektive sikkerhedssystem (s.188), lige som isolationismen havde domineret amerikansk politik i 30erne, mens det trak op til konflikt i Europa. Efter sejren i 2. Verdenskrig var der i USA et stærkt ønske om at vende »back-to-normal«. De amerikanske soldater skulle hjem, militæret, krigsproduktionen, de offentlige budgetter og skatterne skulle skæres ned, og Europa skulle selv så vidt muligt rage kastanierne ud af ilden.

Den meget voldsomme sort-hvid-tone i Trumans tale skulle ses på denne baggrund. Skulle den amerikanske opinion overbevises

om en ny udenrigspolitisk kurs, så var det nødvendigt med kraftfulde argumenter.

INDDÆMNINGSPOLITIKKEN

Skiftet i den amerikanske politik var ikke et resultat af pludselige sovjetiske trusler. Tværtimod spillede Stalin stadig sine kort yderst forsigtigt. Stærke kommunistiske oprørsbevægelser i Kina (s.284) og Grækenland blev ikke støttet af Sovjet, der altså overholdt procentaftalen med Churchill. Forsøg på at udvide den sovjetiske indflydelse over for Tyrkiet og på denne måde sikre udsejlingen til Middelhavet stilledes i bero, da det mødte modstand fra Storbritannien. Noget tilsvarende skete i Persien (Iran), hvor Sovjet overlod kontrollen over de persiske oliereserver til Storbritannien.

Skiftet i USAs politik var altså ikke et resultat af en ny situation, men af en ny opfattelse af den eksisterende situation og formentlig var beslutningen stærkt påvirket af den amerikanske ambassadør i Moskva, Georg Kennan, som var nået frem til nogenlunde samme konklusioner som Churchill, nemlig at magtbalancen i Europa var truet, og at Sovjet ville prøve at udnytte den nye situation til at skaffe sig magtmæssige gevinster. Det var derfor ifølge Kennan nødvendigt at inddæmme Sovjetunionen, og det eneste, den sovjetiske ledelse havde respekt for, var magt.

Der var også en stigende amerikansk erkendelse af, at vigtige interesser var på spil, og det var derfor ikke kun idealisme, når USA var interesseret i en verden præget af »amerikanske værdier« som markedsøkonomi, demokrati og frihandel. For verdens altdominerende økonomiske magt var markedsadgang og fri konkurrence afgørende for den økonomiske udvikling, lige som det tidligere i historien havde været det for Storbritannien.

Hertil kom, at den amerikanske økonomi stod over for en truende »fredskrise« med arbejdsløshed, konkurser, produktionsnedgang m.m. som et resultat af de hjemvendte solda-

ter, bortfaldet af efterspørgsel efter krigsmateriel og de faldende offentlige udgifter. Ikke mindst det såkaldte militær-industrielle kompleks var interesseret i en omlægning af udenrigspolitikken, så man kunne undgå drastiske nedskæringer i våbenproduktionen og drastiske forringelser af karrieremulighederne for officererne. Der var også store lokale interesser på spil, hvis militæret skulle slankes.

Selv om Trumans tale var sprængfyldt med idealistiske målsætninger om en bedre verden, og selv om sådanne idealer i overensstemmelse med Machiavellis opskrifter (s.102) altid får en fremtrædende placering i politiske taler og dokumenter, så kunne man da også finde henvisninger til amerikanernes egeninteresser i talen, og det samme gjaldt opfølgningen af Truman-doktrinen, den såkaldte Marshall-plan.

ØKONOMISK HJÆLP ELLER KRIGSFØRELSE

Marshall-planen, der blev fremsat i juni 1947, var et tilbud til Europas lande om økonomisk hjælp til genrejsning. Ingen lande og altså heller ikke Sovjet var med navns nævnelser udelukket fra Marshall-hjælpen, men på baggrund af formuleringerne i Trumans tale var det ikke svært at fortolke, hvem man havde i tankerne med følgende formuleringer:

»Enhver regering, som arbejder på at blokere andre landes genopbygning, kan ikke vente hjælp hos os. Endvidere vil regeringer, politiske partier eller grupper, som søger at forlænge den menneskelige elendighed for at profitere deraf politisk eller på anden måde, møde modstand fra De forenede Stater«. (33)

Forudsætningen for hjælp skulle være deltagelse i en fælleseuropæisk organisation,

OEEC, der skulle koordinere hjælpen og dermed sikre den maksimale effekt. Da det var udelukket, at Sovjetunionen ville lade sit planøkonomiske system underlægge vestlige beslutninger, var man dermed også ad denne vej sikret mod sovjetisk deltagelse. Men hvad med de hårdttrængende østeuropæiske lande? Hvis formålet var at inddrage dem i et vesteuropæisk styret økonomisk arrangement og på denne måde drive en kile ind mellem Østeuropa og Sovjetunionen, så slog bestræbelserne fejl. De østeuropæiske lande blev af Sovjet presset til at afslå hjælpen.

DEN SOVJETISKE REAKTION

Både økonomisk og ideologisk havde Sovjet svært ved at konkurrere med USA. Til gengæld havde Stalin sine tropper i Østeuropa og sin kontrol over kommunistpartierne i både øst og vest, og disse magtmidler blev nu brugt til at stramme grebet om de østeuropæiske folkedemokratier – kulminerende med det såkaldte Prag-kup i februar 1948, hvor de ikke-kommunistiske partier blev presset ud af regeringen. Samtidig prægedes udviklingen i alle østeuropæiske lande i den følgende periode af ensretning og udrensninger efter sovjetisk model.

På det ideologiske plan forsøgte Stalin at tage kampen op med USA med dannelsen af Kominform i 1947 – et kommunistisk koordinerings- og propagandaorgan, der ved sin dannelse udsendte en bandbulle mod USA:

» ... Kampen mellem de to diametralt modsatte lejre – den imperialistiske og den anti-imperialistiske – finder sted i en situation, der er kendetegnet ved en yderligere forværring af kapitalismens almindelige krise, en svækkelse af kapitalismens kræfter og en styrkelse af socialismen og demokratiet.

Derfor udfolder den imperialistiske lejr og dens ledende kraft – USA – en særlig aggressiv aktivitet. Denne aktivitet er under udvikling langs alle linier på samme tid: forholdsregler på den militære strategis felt, økonomisk ekspansion og ideologisk kamp. Truman-Marshall-planen er blot en del af denne linie, den europæiske underordning under den almene politiske plan for global ekspansion, der forfølges af USA i alle dele af verden. Planen for den økonomiske og politiske trælbinding af Europa under den amerikanske imperialisme er i færd med at blive suppleret, med planer for den økonomiske og politiske slavebinding af Kina, Indonesien, de sydamerikanske lande. Gårdsdagens aggressorer – de kapitalistiske stormænd i Tyskland og Japan – er ved at blive anbragt af USA i en ny rolle, den at være redskaber for USA's imperialistiske politik i Europa og Asien.

Arsenalet af taktiske våben, som tages i brug af den imperialistiske lejr, er i høj grad varieret. Den forener direkte trusler om vold med pengeafpresning og udsugelse, med ethvert middel til politisk og økonomisk pression, bestikkelse og udnyttelse af internationale modsætninger og strid i den hensigt at styrke sine egne positioner, og alt dette er skjult bag en liberal-pacifistisk maske, der er bestemt til at skuffe og bedrage den politisk ukyndige ...

Dette lægger et særligt hverv på de kommunistiske partier. De må hæve banneret for forsvaret af deres landes nationale uafhængighed og suverænitet. Hvis de kommunistiske partier står fast på deres positioner, hvis de ikke lader sig skræmme og afpresse, hvis de modigt beskytter demokratiet og den nationale suverænitet, deres landes frihed og uafhængighed, hvis de i deres kamp mod forsøg på at slavebinde deres lande økonomisk og politisk bliver i

stand til tage ledelsen af de kræfter, som er rede til at kæmpe for ære og national uafhængighed, kan ingen planer for en trælbunden af Europas og Asiens lande komme til udførelse.» (34)

Kominform-udtalelsen var både en kommentar og en parallel til Trumans tale. I den sort-hvide kommunistiske version var rollerne blot byttet om. Med Stalins forsvar for demokrati, frihed og national selvbestemmelsesret fik man endnu en demonstration af, at ord og virkelighed ikke behøvede at have noget med hinanden at gøre i massepropagandens tidsalder.

Dermed var den kolde krigs virkelighedsbillede og meningsudveksling låst fast. I de følgende 2-3 årtier talte amerikanere og ikke-kommunistiske vestlige politikere i høj grad som Truman, mens Sovjetunionen, de kommunistiske stater og de kommunistiske politikere og sympatisører holdt sig inden for sprogbrugen fra Kominform-udtalelsen.

Det internationale system fremstod dermed endegyldigt som et bipolært konfrontationssystem, og i den følgende periode udbyggedes de to blokke, mens den ene krise afløste den anden på avisernes forsider, i radioernes nyhedsudsendelser og snart også i det nye medium, tv.

Kriseeskalering

Det kolde klima mellem stormagterne måtte nødvendigvis hurtigt give sig udslag i Tysklandspolitikken. USA og Storbritannien ønskede en økonomisk genrejsning af de vestlige zoner og fik presset Frankrig med til en sammenlægning af de 3 vestzoner og en tilførsel af Marshall-hjælp.

For at bremse denne udvikling henimod en selvstændig vesttysk enhed, iværksatte Sovjet i juni 1948 en blokade af adgangsveje-

ne til Berlin. Kunne man ikke tvinge Vestmagterne til en genforhandling om hele Tyskland, kunne man i hvert fald håbe på at få dem presset ud af Berlin. Vestmagterne svarede imidlertid igen med en luftbro af forsyninger til Berlin og lod skinne igennem, at man var villig til krig, hvis flyvemaskinerne blev forhindret i at lande i Berlin.

Samtidig styrkede såvel Prag-kuppet som Berlin-blokaden tendensen til sammenhold i Vestblokken. I 1948 havde 5 vesteuropæiske lande stiftet Bruxelles-pagten (Vestunionen) med det dobbelte formål at styrke positionen i forhold til Sovjetunionen og samtidig give det bekymrede Frankrig sikkerhed mod Tyskland. Denne Vestunion blev i april 1949 suppleret med en Nord-atlantisk union, NATO – en forsvarsalliance bestående af 10 vesteuropæiske lande og USA og Canada (i 1952 udvidet med Grækenland og Tyrkiet og i 1955 med Vesttyskland).

I maj 1949 afblæste Sovjet Berlinblokaden, opgav sine bestræbelser for et samlet, neutralt og svagt Tyskland og oprettede et folkedemokrati i Østtyskland. Mens Sovjet havde lidt nederlag i Tysklandspolitikken, kunne det til gengæld fejre en anden triumf. I 1949 prøvesprængte Sovjet sin første atombombe, og USA havde dermed mistet sit monopol på det nye masseødelæggelsesvåben, der havde været et afgørende element i USAs styrkeposition i de første efterkrigsår.

KOREAKRIGEN

Med Marshall-hjælpen, dannelsen af NATO og integrationen af Vesttyskland i Vesteuropa var Sovjetunionen blevet inddæmmet i Europa.

Til gengæld led USA i samme periode nederlag i Asien, da kommunistpartiet under Mao Zedong (1893-1976) i 1949 sejrede i den kinesiske borgerkrig. Dermed var verdens folkerigeste stat og 1/5 af klodens indbyggere med ét slag blevet kommunistiske.

Borgerkrigens udfald og den sovjetiske